

dedi: si corpus meum in partes conciderint, et, adstante porro, comedent. At quum ex nostra sententia non alias ultimas voluntates agnoscat jus naturæ, quam quæ per modum pacti fiunt: (§. CCXCI. 5.) nihil obstat, quo minus, quæ de pactis, sub impossibili vel turpi conditione initis, diximus, (§. CCCC. et CCCCII.) etiam de ultimis voluntatibus valere debere dicamus: ut adeo absurdum dicenda sit Thebanorum lex, quæ conditionem adimpleri jusserrat ridiculam, ut heres captator mortuam testaticem nudam, et oleo unctam, humeris suis efferret,

Scilicet elabi si posset mortua, credo,

Quo nimium institerat viventi.

Vid. Horat. Serm. II. 5.

§. CCCCIII.

Quia porro et per modum mandati, et per negotiorum gestionem, cuivis licet alterius utilitatem proceat per mouere, eumque ope sua juvare: (§. CCCXLVI.) a lios non possumus non inferre, 57) perinde esse, sive promittat ipse quis paciscatur promittat, sive ejus mandato atere et lius. Quum vero negotiorum gestor tantum ad utili- pacisci? ter gerendum obligatus sit, (§. CCCXLVIII.) non vero utiliter gerat, qui de alieno liberalis, aliquid sine consensu domini promittit: (§. CCC. 46.) consequens est, 58) ut liceat quidem negotiorum gestori alteri stipulari, adeoque 59) æquitati naturali parum conveniens videatur regula juris Romani: neminem posse alteri, nisi cuius juri subjectus sit, stipulari: §. 4. Inst. de inut. stip. non tamen 60) pro absente et ignorantie promittere, et talis promissio dominum plane non obstringat.

§. CCCCV.

Denique quum ineunte hoc capite à nobis observatum sit, inter pacta et contractus jure naturæ dicta, nihil esse discriminis, siquidem utrumque negotium tam ad utriusque consensu capit substantiam: (§. CCCLXXXV.) contrac- facile patet, 61) omnes regulas, quas hoc capite vi- tis per- dimus, non minus ad contractus, quam ad pacta, tinent. pertinere, nec 62) male illum ratiocinari, qui à na-

tu-

tura pactorum ad contractuum indolem eruendam du- cit argumentum.

CAPUT XV.

Quibus modis obligationes ex contractibus pactis- que solvantur.

§. CCCCCVI.

PActa summa FIDE et quam religiosissime servanda esse, nihilque data FIDE debere esse sanctius, supra demonstrare nos meminimus. (§. CCCLXXXVII. sequ.) FIDES vero hic nobis nihil aliud est, quam modis promissionum pactorumque implatio: adeoque vere Cicerone de offic. I. 6. quamvis parum accurate ad grammaticorum regulas, FIDEM appellatam, ait, quia fiat, quod dictum est. Ex quo colligimus, 1) tum demum pacientes finem suum adsequutos, quando pacti legibus satisfactum, idque, quod dictum, factum sit, 2) sine autem hoc obtenuit, (qui ex philosophorum sententia primum in intentione, et postremum in exequutione est, vel ita comparato, ut obtineri numquam possit, (§. CCCXCVII. 35.) ipsam quoque obligationem, ex pacto promissive natam, cessare oportere. *

*) Jure quidem Romano distinguitur inter modos, quibus IPSO JURE, et quibus OPE EXCEPTIONIS tollitur obligatio. Quoties enim facto aliquo pacientium perimitur obligatio, veluti solutione, in solutum datione, acceptilatione, ceteris: toties ipso jure illa expirasse; si contra propter æquitatem eliditur, per exceptionem sublata dicitur. Quamvis vero nec ociosam existimemus illam jurereconsultorum distinctionem, nec eamdem omni ratione constituti contendamus: (quam in rem præclara sunt, qua disputavit celeberfimus Henr. Coccejus diss. de eo, quod fit ipso jure.) eam tamen ignorare jus naturæ rectaque rationem, facile nobis largientur hi, quibus explorata est Romanorum res judicataria, ratioque, quæ illos ad exce- gitandam hanc distinctionem permovit.

§. CCCCCVII.

§. CCCCVII.

Modus Quum itaque cesseret obligatio , ex pacto promisso primus , ve nata , quando pacti legibus satisfactum , idque , solutio. quod dictum , factum est : (§. CCCVI. 1. 2.) A quo consequens est , 3) ut illa cesseret , facta SOLUTIONE , fieri de- quippe quæ nihil aliud est , quam naturalis præsta- beat ? tio ejus , quod in obligatione est , illi , cui quis ex promisso obligatur , facta . Quemadmodum vero 4) ei , cui solvendum , perinde est , à quo sibi solva- tur , dummodo vel rem ipsam , quæ debetur , vel , si res fungibilis in obligatione sit , tantumdem accipiat , (§. CCCLXIV. * 3.) quum ita naturaliter illi præ- stetur , quod in obligatione est : ita ex eadem ratio- ne facile patet , 5) alio se ad pacti impletionem of- frente , non liberari paciscentem , si quid , quod vica- riā alterius præstationem non admittit , promissum sit. *)

*) Id toties contingit , quoties personæ qualitas vel indu- tria aliquos ad pacisendum impulit . Hinc si Titia ex pac- to sponsalitio obligata esset ad nuptias cum Sempronio con- trahendas : ea sane non liberaretur , si vel maxime Sulpicia parata esset ad pactum pro Titia implendum , quia Sempronius Titia qualitates , virtutes , etatem , formam , frugalitatem , elegit , adeoque ei non perinde est , quæ sibi nubat . Contra commodanti perinde est , sive librum commodatum à commodatario , sive à tertio quodam , quocum ipsi nihil negotii fuit , recipiat : creditoris quo- que non refert , utrum à debitore , an à tertio , etiam igno- to sibi homine , sortem usurasve accipiat : quia utrique hoc modo naturaliter præstatur , quod in obligatione est .

§. CCCCVIII.

Ex eodem principio colligimus , 6) præstandam Quid et esse vel eamdem speciem , si alteri usus tantum vel cui sol- custodia rei non fungibilis concessa: vel 7) idem ge- vendum nus , seu tantumdem , si res fungibilis alteri abuten- sit? da data sit. 8) Creditori invito non obtrudendum es- se aliud pro alio , multoque minus 9) eum cogen- dum

dum esse , ut partem pro toto accipiat : vel 10) tar- dius , aliove loco , quam legibus contractus cautum est , solvi sibi patiatur : *) quia omnibus his casi- bus tunc non præstaretur naturaliter , quod in obliga- tione est . (§. CCCVII. 3.) Præterea ex eodem pa- tet , 11) non alii solvendum esse , quam creditori , dummodo leges illum solutionem accipere patientur , vel 12) ei , cui ille nomen cessit , vel 13) cui sol- vi mandavit , quum alias præstetur quidem , quod in obligatione est , sed non ei , cui ex promisso obliga- tus est debitor . (§. CCCCVII. 3.)

*) Quamvis enim sæpe debitori aliiquid indulgeri jubeat ne- cessitas , sæpe et leges humanitatis subigere debeant cre- ditorem , ut aliiquid de rigore juris remittat : nos tamen hic de jure loquimur . Hoc pacta et contractus summa fi- de servari jubet . Fides autem , recte observante Cicerone de offic. II. 24. nulla esse potest , nisi sit necessaria solutio re- ram creditarum .

§. CCCCIX.

Deinde quia cessat obligatio ex pacto , quoties ejus legibus satisfactum , idque , quod dictum , fac- tum est , (§. CCCVI. 1. 2.) in rebus vero fungi- secun- bilibus tantumdem pro eodem habetur : (§. CCCLXIV. * 3.) consequens est , 14) ut et COMPENSATIONE pensa- tollatur obligatio , quippe quæ nihil aliud est , quam mutui debiti et crediti , quorum utrumque certam æs- timationem habet , inter se contributio . *)

*) Accedit et alia ratio . Quum enim ei solutum esse dicamus , qui habet , quod in obligatione est , (§. CCCCVII. 3.) is vero , cui res fungibilis debebatur , eam habeat , si tantumdem acceperit : (§. CCCLXIII. * 3.) sequitur , ut ei , qui ex hujusmodi obligatione quovis modo tantum- dem accepit , solutum esse videatur , ac proinde COM- PENSATIO nihil aliud sit , quam solutio brevi manu fac- ta . Ut adeo æquissimum sit , compensationis eundem es- se effectum , ac solutionis . Quod recte viderunt majores nostri , dum dicere soliti sunt : Abrechnen sey so gut , als zahlen . nunz amigeln equin missp . r. obes . oritz mitteb ibusgitte da eit es nu . anobis .

§. CCCCX.

Ex ea vero definitione patet, 15) compensatio
circa il- ni non esse locum, nisi inter eos, qui sibi mutuo
lam jus- debent, ac proinde 16) frustra veluti in solutum al-
tum sit. teri invito obtrudi, quod nobis à tertio debetur. 17)
Compensationi locum esse in rebus fungilibus, quæ,
quam regulariter pretium affectionis non admittant,
certam semper habent æstimationem, non autem 18)
compensari posse speciem cum specie, nec 19) di-
versum genus cum diverso genere, nec 20) præsta-
tiones personales, cum præstationibus similibus, quia
hæc omnia et affectionem admittunt, et incertæ sunt
æstimationis. 21) Denique compensationem quantita-
tum etiam inæqualium admitti, ad summam concur-
rentem, quamvis et recta ratio videat, 22) ab eo
non postulari æquum, qui liquidum cum illiquid
compensari velit. *)

*) Multo minus ergo recte compensatur debitum liquidum
cum eo, quod alter vi injusta non fecerit injuriam, quia
hic plane deficit mutua obligatio. Lepida ergo, si qua a-
lia, fuit compensatio, qua creditoribus suis satisfecit Vi-
tellius apud Dion. Cass. Hist. Lib. LXV. p. 735. Quum
enim hi, proficisci in Germaniam, Vitellio injecissent
manus, eumque vix, datis fidejussoribus, dimisissent;
hic, occupato imperio, illos latitantes requisivit, subla-
tasque esse compensatione obligationes, dixit, quin et
chirographa sibi reddi jussit, interserens caussam, τὴν
σωτηρίαν οφίου τὸ ἐργαλεῖον ἀναδιδίνει, salutem se illis pro-
credita pecunia reddidisse. Quasi et id imputare viatori pos-
sit latro, quod, quem jugulare potuisset, incruenta spo-
lia detraxerit.

§. CCCCXI.

Quum porro et illi satisfactum sit, procul dubio,
Tertius qui nihil à debitore exigere cupit, et quisque se ju-
modus, re suo, quod in favorem sui inventum est, recte se
condo- abdicet: (§. XIII. 19.) consequens est, 23) ut et
natio. CONDONATIONE vel REMISSIONE quævis solvatur obliga-
tio, per quam quippe intelligimus renunciationem
creditoris, qua se jure suo exigendi debitum ultiro ab-
di-

dicat. Quumque perinde sit, sive quis animi senten-
tiam verbis, sive factis, aliisque signis, declaret: (§,
CXCV. *) 24) perinde etiam esse patet, sive ver-
bis acceptum quis ferat, sive factis, veluti redditio-
ne, vel combustione, vel laceratione chirographi, 25) dummodo de contraria mente, aliove consilio credi-
toris, non constet, vel 26) chirographum non à
creditore, sed ab alio injusto, vel 27) casu fortuito
potius, quam voluntate creditoris, laceratum com-
bustum esse, liquido probari possit. *)

*) Sic recte remissa sibi esse tributa aliqua debita fiscalia,
dicere poterant Romani, quod eo consilio chirographa et
rationes omnes publice combussisset Hadrianus Imp. ut hac
stupenda liberalitate civium Romanorum animos sibi de-
vinciret. Spartan. Hadr. Cap. VI. Absurde vero idem si-
bi persuaderet debitor, cui ideo chirographum reddidit
creditor, ut alia ac meliore forma conciperetur, vel cu-
jus chirographum, orto incendio, conflagravit. Ex quo
etiam facile reddideris rationem, cur semper iniquissimum
visum sit, populum Romanum, obæratum, NOVAS
TABULAS postulare, id est, à magistratibus, vel tur-
bulenti ingenii tribunis, remissionem æris alieni flagitare.
Ita enim condonatio non proficiscebatur à creditoribus, sed
à magistratibus, de alieno liberalibus, et quorum potius
erat jus dicere creditoribus, quam, iis invitatis, debito-
res liberare. Pessimi rem exempli primum à Sulla reper-
tam, ferunt Liv. Epit. Lib. LXXXVIII. Idem deinde Catilinam, idem ipsum populum à Cæsare exspectasse, con-
stat, quamvis tunc spe sua exciderint homines turbulen-
tissimi. Sallust. Catil. Cap. XXI. Cæsar de bello civ. III. 1.
Suet. Jul. Cap. XLII. Plutarch. Solon. p. 86.

§. CCCCXII.

Quum porro unusquisque jure suo se abdicare, et
alteri, quod sibi debet, remittere possit: (§. CCCCXI. Quartus,
23.) sequitur profecto, 27) ut et uterque obliga- mutuos
tionem bilateralem mutuo consensu tollere possit, ma- dissensi-
xime quum nihil sit tam naturale, quam eodem modo sus
quidque dissolvi, quo colligatum est. I. 35. D. de reg. jur. 28.) Ut tamen modus solvendi obligationem locum
non habeat, si leges positivæ negotium aliquod, se-
Oo ij mel

mel contractum, indissoluble esse jubeant. Quale hodie ubique inter Christianos esse matrimonium, quod olim apud Romanos bona utriusque gratia impune solvebatur, nemo ignorat.

§. CCCCXIII.

An et al-
terutrius
perfidia
solvatur
obliga-
tio?
Quia vero mutuo tantum consensu tolli potest bi-lateralis obligatio: (CCCCXII. 27.) 29) unius sa-ne voluntas illam non tollit, adeoque 30) alteru-trius partis **PERFIDIA** non abrumpt obligationem, ceu visum est Grotio de jure belli et pac. III. 19. 14. et Pufendorfio de jur. nat. et gent. V. 11. 9. Nam 31) et ipse, qui fidem non præstat, obligatus manet, quum se sua voluntate obligatione exsolvare non possit: (per concl. 29) et alteri jus est, illud ad implendum pactum cogendi; quamvis 32) si hic jure suo uti nolit, *) proculdubio cesseret utriusque obligatio, quip-pe jam utriusque consensu sublata. (§. CCCCXII. 27.)

*) Potest autem id unusquisque, si alter pactum adimple-re nolit. Omni enim bilaterali negotio tacita inest conditio, unum præstitorum, quod promiserit, si et alter ex sua parte pacto sit satisfactus. (§. CCCLXXIX.) Si ergo hic pacto non satisfecit, deficit conditio, à qua suspensa est obligatio: (§. CCCI. 52.) adeoque et ipsa alterius obligatio cessat.

§. CCCCXIV.

Quandoquidem porro qualemcumque pacto circums-tantiam addere licet, eaque circumstantiae à pacis-
er sextus centibus accurate sunt observandæ: (§. CCCCI. 51.) modus, facile intelligitur, 33) obligatione **EX DIE** concepta, lapsus id, quod promissum est, non prius, quam veniente tempo - die, peti posse: 34) sin **IN DIEM** promissum sit, veris, et de-niente illo die, obligationem ipso jure perimi: *) ffectus 35) **CONDITIONE** porro, à cuius eventu pacti effec-tus suspensus est, non existente, obligationem ex conditionem paratus, ab ipso paciscente, vel 37) à tertio, sine quo adimpleri non potuit, sit prohibitus. eadem ratione tolli, 36) nisi quis ad adimplendam

*)

*) Itaque denuo fori Romani subtilitates redolet regula ju-reconsultorum Romanorum, ex contractu stricti juris non posse ad tempus deberi, adeoque obligationem hujusmodi, in certam diem conceptam, perpetuari, nisi quod cre-ditor ultra tempus constitutum aliquid petens exceptione doli mali repellere possit. §. 3. Inst. de verb. oblig. l. 4. pr. D. de serv. l. 44. §. 1. D. de obl. et act. Sunt hæ tricæ fori Romani, quas si quis in jure naturæ quæreret, næ iste mihi magno conatu maximas nugas agere videretur.

§. CCCCXV.

Sunt porro obligations, quæ contemplatione cu-jusdam personæ, ejusque qualitatum, contrahuntur. Septi-mus, Hæ ergo quum ita sint comparatæ, ut vicariam præs-mors. tationem non admittant: (§. CCCCVII. 5. *) nemo non videt, 38) eas non transire posse ad heredes et successores, adeoque 39) MORTE promittentis ex-spirare, quale quid in obligatione dispensatorum, man-datariorumque observamus. Non autem 40) hunc modum solvendi obligationem pertinere ad obligations reliquias, quæ ex bonis possunt adimpleri, 41) quip-pe quas, tamquam vicariam præstationem admitten tes, et ad heredes transferri, æquissimum esse, jam supra demonstravimus. (§. CCCV. 56.)

§. CCCCXVI.

Eadem est ratio, si contemplatione certi cujus-dam status ad aliquid præstandum simus obligati-o. Perinde enim est, ac si sub conditione, si duret ille status, promissum esset. Quum ergo, deficiente conditione, et obligatio cesseret: (CCCCIX. 35.) se-quitur sane, 42) ut et mutato statu obligatio, in illo statu unice fundata, cesseret, adeoque 43) qui administratorio nomine contraxit, finita administra-tione, non amplius teneatur. l. ult. D. de instit. act. l. 26. C. de adm. tut. Quod tamen 44) de sola obli-gatione, quæ ex pacto vel lege positiva oritur, non de illa, quam ipsa naturalis ratio hominibus imponit, intelligendum esse, facile intelligitur. *)

*)

*) Sic officia specialia , quæ consul civitati debet , quia ex pacto sunt , cessant , simulac ille consul esse desinit . Sed et officia filii familiæ , quatenus ex lege positiva sunt , cessant , simul ac filius patria potestate exit . Ex eo enim tempore patri non amplius adquirit , nec usumfructum bonorum adventitiorum moribus nostris debet . At officia , qua liberis ipsa naturalis ratio imponit , veluti obsequium , reverentia , gratus animus , etiam soluta per emancipationem patria potestate , durant , nec parentibus , quorum è manu excesserunt liberi , sine injuria denegantur .

§. CCCCXVII.

Quandoquidem porro obligatio cessat , si finis ita sit comparatus , ut obtineri numquam possit : (§. CCCCVI. 2.) fieri non potest , 45) quin is , qui rei inter speciem promiserit , illa casu pereunte , liberetur , nisi forte 46) eam æstimate , vel 47) tamquam in solutum promiserit , nec 48) prior obligatio per novationem expresse sublata sit . Præterea quum neminem excuset impossibilitas , qui in culpa vel mora est : (§. CXV. 60.) facile patet , 49) periculum rei promises ferre , qui in mora vel culpa est , adeoque 50) ea omnia , quæ supra de periculo rei venditæ diximus , (§. CCCLIII. sequ.) hic esse repetenda .

§. CCCCXVIII.

Denique quum et per alium solvere , (§. CCCCVII. 4.) et obligationem alteri remittere , (§. CCCCXI. 23.) et ab ea communi consensu discedere , novam vario et que introducere liceat , quod postremum conventionis delegatio genus supra pactum mixtum vocavimus : (§. CCCLXXXIX.) sequitur , 51) ut quisque alteri priorem obligacionem remittere , novamque ejus loco recipere possit , quod negotium NOVATIONEM , et , si de rebus dubiis et litigiosis contrahatur , TRANSACTIONEM vocamus . 52) Ut creditor debitori et ea lege remittere possit debitum , ut pro eo aliis , quem ipse idoneum judicat , substituatur : quod speciatim vocant DELEGATIONEM . 53) Ut novationem dissertis verbis , vel signis evidentissimis , 54) delegationem vero ,

si

simul consentientibus omnibus , qui ad negotium illud concurrunt , fieri oporteat . Ut denique 55) multum intersit inter delegationem et cessionem , qua creditor actionem adversus debitorem , hoc etiam inscio et invito , in alterum tranfert .

LITERA
LITERA

LI.

Omissa Ad §. 402.

Turpes etiam in honestasque conditiones vitiare pactum . Non est dubium vitiare eas , sed adimpta conditione num promissum dandum sit disceptatur ab auctori- bus . Grotius censet manere vitium quamdiu crimen non est perpetratum , peracto crimine vero cessare , et tunc obligationis vim exseri , quæ ab initio non intrinsecus deficit , sed ab accidente vitio fuit impedita de jur. bell. et pac. 2. ii. 9. Sumpsit hoc à Covarr. de rest. p. 2. §. 2. n. 1. et Div. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. de mer- trice mercedem accipiente ut remunerationem justam . Tenent hoc etiam alii promissorem mercedis opere tur- pi perpetrato non tamen ex fidelitate , sed ex justitia obligari , et probabilior sententia v. Werenk. jus nat. p. 1. c. 3. n. 166. et p. 2. c. 4. n. 586. Sed à Grotio dis- sentit Pufendorff. jus. nat. et gent. 3. 7. 8. et ceteri Protestantes , in quos pedibus discedit Heineccius .

Ad §. 407.

Citra necessitatem exempla matrimonii sæpius in- culcat , de quo sine summa aliquoquin reverentia loqui non oportebat .